

Marek Gałązka

Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy

KONSUMPCJA ŻYWNOŚCI W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH O NAJNIŻSZYCH DOCHODACH W POLSCE PO AKCESJI DO UNII EUROPEJSKIEJ

*FOOD CONSUMPTION IN THE LOWEST-INCOME HOUSEHOLDS
IN POLAND AFTER THE EUROPEAN UNION ACCESSION*

Słowa kluczowe: konsumpcja żywności, wydatki na żywność, gospodarstwa domowe

Key words: food consumption, food expenditures, households

Abstrakt. Dokonano oceny kształtowania się poziomu konsumpcji żywności w gospodarstwach domowych o najniższym poziomie dochodów w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej. Ocenę poziomu konsumpcji podstawowych artykułów żywnościowych przeprowadzono w relacji do poziomu konsumpcji gospodarstw o najwyższych dochodach. Udowodniono, że zmiany które zaszły w poziomie konsumpcji wybranej grupy gospodarstw nie są istotne. Nadal istnieje względnie duża rozpiętość w poziomie konsumpcji między gospodarstwami o najwyższych i najniższych dochodach. Wśród przyczyn utrzymującej się polaryzacji konsumpcji żywności wskazano wzrost cen żywności w relacji do cen pozostałych artykułów konsumpcyjnych w badanym okresie, a także wzrost poziomu tzw. sztywnych wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych.

Wstęp

Konsumpcja w ogólnym ujęciu jest procesem lub aktem zaspokajania potrzeb za pomocą dóbr i usług [Kramer 1997]. Żywność w tym zakresie jest szczególnym rodzajem dóbr ze względu na to, że jej konsumpcja zaspokaja elementarne, niezbędne do życia człowieka potrzeby. W przypadku żywności można mówić o zjawisku naturalnego przymusu jej konsumpcji [Czyżewski 2007]. Biologiczna sfera organizmu ludzkiego wymusza bowiem pewien niezbędny do przeżycia i zdrowia stopień zaspokojenia tych potrzeb. Jednak spożycie żywności nie opiera się jedynie na kategoriach fizjologicznych. Konsument żywności musi być usatysfakcjonowany spożywanymi artykułami żywnościowymi (m.in. ze względu na walory smakowe), dlatego obok fizjologicznych aspektów spożycia żywności, należy brać pod uwagę wiele czynników natury psychologicznej i socjologicznej [Sojkin 1994]. Żywność zatem, poza zaspokajaniem potrzeby biologicznej, zaspokaja wiele innych potrzeb m.in.: bezpieczeństwa, przynależności, i uznania [Gutkowska, Ozimek 2005].

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej (UE) w maju 2004 r. przyczyniło się do wielu zmian jakie nastąpiły w warunkach funkcjonowania podmiotów rynkowych (zarówno producentów i konsumentów). Zmiany te dotyczą w istotnym zakresie także sfery konsumpcji. W literaturze z zakresu ekonomiki konsumpcji wymienia się przede wszystkim nasilenie procesu ujednolicenia wzorców konsumpcji, który zasadniczo rozpoczął się w Polsce od czasów transformacji systemowej w latach 90. ubiegłego wieku. Zjawisku temu sprzyja intensywny rozwój międzynarodowych sieci handlowych i związana z tym unifikacja oferty handlowej. Realizacji stopniowego przejmowania wzorców zachowań konsumpcyjnych sprzyja odnotowany po wejściu Polski do UE wzrost realnego poziomu dochodów gospodarstw domowych (w szczególności w latach 2005–2007). Jednak poza wzrostem poziomu dochodów, jako konsekwencji przyspieszenia tempa wzrostu gospodarczego, można również mówić o wzroście aspiracji w zakresie konsumpcji, który może wywołać zmiany w zakresie hierarchii potrzeb konsumpcyjnych gospodarstw domowych.

W jakim więc zakresie zmiany jakie zaszły w okresie poakcesyjnym przekładają się na konsumpcję żywności w gospodarstwach domowych o najniższych dochodach. W tej grupie gospodarstw poziom zaspokojenia potrzeb żywnościowych przed wstąpieniem Polski do UE był relatywnie niski, co potwierdziły m.in. wyniki badań przedstawione w „Diagnozie Społecznej” z 2003 r. Wynikał on przede wszystkim z bariery jaką stanowił dla tej grupy gospodarstw domowych poziom dochodu. W grupie gospodarstw domowych najmniej zamożnych wydatki związane z konsumpcją żywności mają również charakter w pewnym sensie inwestycyjny. Wielkość i struktura spożycia żywności przesądza w dużym stopniu o

stanie zdrowia ludzi, co przekłada się na jakość kapitału ludzkiego. Ma to istotne znaczenie zwłaszcza w tych grupach gospodarstw domowych, gdzie poziom zaspokojenia potrzeb żywnościowych jest relatywnie niski. Uzasadnia to m.in. konieczność badań w zakresie spożycia żywności wśród gospodarstw domowych najmniej zamożnych.

Celem artykułu była ocena zmian w zakresie poziomu konsumpcji podstawowych grup żywności w gospodarstwach domowych o najniższym poziomie dochodów po wstąpieniu Polski do UE.

Materiał i metodyka badań

Materiał źródłowy badań stanowią wyniki badań budżetów gospodarstw domowych w Polsce opracowywane przez GUS. Badania obejmowały lata 2006-2010¹. Jako gospodarstwa o najmniejszym poziomie dochodów w artykule przyjęto gospodarstwa z pierwszej dochodowej grupy kwintylowej². Obejmują one w przybliżeniu 20% ludności o najniższych dochodach rozporządzalnych. Jest to uzasadnione względną zbieżnością odsetka gospodarstw domowych, które w ramach „Diagnozy Społecznej” z 2003 r. wskazywały na brak zaspokojenia potrzeb w zakresie artykułów żywnościowych (mimo iż w ramach tego badania objęto inne i mniejszą liczbę gospodarstw domowych niż badania GUS) [Rada Monitoringu Społecznego 2003]. Również inne badania wskazują na istotny brak zaspokojenia potrzeb żywnościowych w gospodarstwach domowych z pierwszej grupy kwintylowej [Kwasek, Świetlik 2008]. Stąd, z punktu widzenia kształtowania się spożycia żywności jako reprezentanta gospodarstw domowych o najniższym poziomie dochodów przyjęto gospodarstwa pierwszej kwintylowej grupy dochodowej.

Oceny tej dokonano w relacji do kształtowania się konsumpcji żywności w gospodarstwach najzamożniejszych w Polsce. Ma to istotne znaczenie w kontekście oceny zmian w zakresie polaryzacji spożycia żywności. W ramach wyjaśniania kształtowania się poziomu konsumpcji żywności dokonano również oceny kształtowania się podstawowych ekonomicznych determinantów konsumpcji, do których zalicza się poziom cen i dochodów. W okresie poakcesyjnym nastąpiły istotne zmiany w zakresie kształtowania się tych czynników. Charakterystycznym skutkiem integracji z Unią Europejską jest wzrost cen żywności (zwłaszcza w pierwszym roku akcesji), a także wzrost poziomu dochodów (szczególnie w latach 2005-2007). Poza ustaleniem czy nastąpił wzrost realnego dochodu, istotne znaczenie w kształtowaniu konsumpcji żywności gospodarstw o najniższych dochodach może mieć tzw. efekt substytucyjny wywołany zmianą relacji cen żywności w stosunku do cen pozostałych dóbr i usług konsumpcyjnych. Zmiany te mają szczególnie ważne znaczenie w kształtowaniu się konsumpcji żywności w badanej grupie gospodarstw domowych, gdyż dochód dla tych gospodarstw jest istotną barierą zaspokajania potrzeb żywnościowych. Z kolei zmiana cen żywności ma relatywnie duży wpływ na strukturę popytu konsumpcyjnego gospodarstw o najniższych dochodach, ze względu na względnie wysoki udział żywności w koszyku artykułów konsumpcyjnych w tej grupie gospodarstw. Oznacza to, że zmiana cen żywności jest szczególnie odczuwalna i może prowadzić do wystąpienia względnie silnego efektu substytucyjnego zmian cen w zakresie kształtowania się spożycia żywności względem konsumpcji pozostałych dóbr i usług. Im mniejszy poziom dochodu rozporządzalnego, tym relatywnie silniejsze są związki substytucyjne (także w zakresie konsumpcji artykułów żywnościowych i nieżywnościowych).

W celu oceny kształtowania się zmian w spożyciu żywności w latach 2006-2010 zastosowywano proste indeksy dynamiki dla poszczególnych podstawowych grup żywności (w tym także napojów bezalkoholowych). Dla określenia zmieniającej się w badanym okresie skali rozpiętości w zakresie konsumpcji żywności gospodarstw domowych o najniższym i najwyższym poziomie dochodu rozporządzalnego na osobę, wyznaczono współczynniki obrazujące procentową relację ilościowej konsumpcji wybranych podstawowych grup artykułów żywnościowych gospodarstw pierwszej do piątej dochodowej grupy kwintylowej (grupa ta reprezentuje 20% ludności o najwyższych dochodach).

¹ W badaniu pominięto wcześniejsze lata obejmujące okres poakcesyjny (tj. 2005 r. i częściowo 2004 r.) ze względu na to, że GUS publikuje w ramach badań budżetów gospodarstw dane o dochodach, wydatkach i spożyciu w przekroju kwintylowych grup dochodowych dopiero od 2006 r.

² Jest to podyktowane m.in. sposobem ujmowania grup dochodowych gospodarstw w ramach badań budżetów gospodarstw domowych GUS. Kryterium grupowania gospodarstw stanowi poziom dochodu rozporządzalnego na osobę. Przy czym należy zwrócić uwagę, że pierwszą grupę kwintylową reprezentuje 20% ludności o najniższych dochodach, a nie 20% gospodarstw domowych. Jeśli w wyniku grupowania ludności według dochodu członkowie danego gospodarstwa zostaną przydzieleni do dwóch kolejnych grup kwintylowych, wówczas gospodarstwo domowe przydzielane jest do niższej grupy kwintylowej [GUS 2011]. Ponieważ gospodarstwa te cechują się najwyższą liczbą członków, to stanowią one mniej niż 20% ogółu objętych badaniem gospodarstw (w 2010 r. – około 14% ogółu gospodarstw).

Ekonomiczne determinanty konsumpcji żywności

Konsumpcja żywności w gospodarstwach domowych uwarunkowana jest czynnikami o różnorodnym charakterze. W literaturze przedmiotu wymienia się przede wszystkim czynniki ekonomiczne, społeczno-kulturowe, demograficzne i psychologiczne. W opracowaniu skoncentrowano się na opisie podstawowych czynników determinujących kształtowanie się poziomu i struktury konsumpcji żywności o charakterze ekonomicznym: dochodach rozporządzalnych i cenach.

Poziom dochodów rozporządzalnych jako ta kategoria dochodów, która przeznaczana jest przez gospodarstwa domowe na wydatki i oszczędności, jest pochodną kształtowania się dochodu narodowego. Nie jest to jednak zależność czysto funkcyjna, gdyż o poziomie dochodów rozporządzalnych, poza wieloma innymi czynnikami decyduje również sposób podziału dochodu narodowego. Odnotowane w okresie poakcesyjnym przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego (i związana z tym poprawa sytuacji na rynku pracy) z uwzględnieniem zahamowania tempa wzrostu w latach 2008-2010 wywołanego kryzysem finansowym na świecie, przełożyło się na poprawę sytuacji dochodowej gospodarstw domowych o najniższym poziomie dochodów. To co jest istotne z punktu widzenia oceny sytuacji dochodowej gospodarstw najmniej zamożnych to fakt, że w badanym okresie poziom nierówności dochodowych w Polsce ustabilizował się. Świadczy o tym kształtowanie się współczynnika Giniego dla dochodów rozporządzalnych gospodarstw domowych (2006 r. – 0,340, 2007 r. – 0,340, 2008 r. – 0,339, 2009 r. – 0,336, 2010 r. – 0,342) [Rocznik Statystyczny... 2011]. Może to oznaczać, że tempo wzrostu dochodów wszystkich grup dochodowych gospodarstw było względnie jednakowe.

Poziom dochodów rozporządzalnych w grupie gospodarstw domowych najmniej zamożnych w latach 2006-2010 wzrósł nominalnie o około 49%. Nawet w warunkach spowolnienia wzrostu gospodarczego w Polsce wywołanego zjawiskami kryzysowymi na świecie, tempo wzrostu dochodu było relatywnie wysokie (z wyjątkiem nieznacznego spadku w 2009 r.). Niemniej jednak z punktu widzenia potrzeb konsumpcyjnych poziom dochodów był nadal względnie niski, gdyż jak wynika z danych GUS, poziom wydatków konsumpcyjnych przekraczał dochód rozporządzalny tej grupy gospodarstw (wydatki konsumpcyjne stanowiły w badanym okresie 2006-2010 około 117-126% poziomu dochodu rozporządzalnego). Oznacza to, że gospodarstwa finansowały część swoich wydatków z kredytu (po części może być to również efekt braku ujmowania przez te grupy gospodarstw dodatkowych dochodów z tzw. szarej strefy).

Z punktu widzenia kształtowania się konsumpcji istotne znaczenie mają jednak zmiany realnego poziomu dochodu. Dlatego warto porównać wskazane wyżej tempo wzrostu dochodów w ujęciu nominalnym z tempem zmian w poziomie cen (tab. 2).

Ceny żywności kształtują się zarówno pod wpływem czynników wewnętrznych (krajowych), a także zewnętrznych (globalnych). Po wstąpieniu Polski do UE i związanym z tym istotnym wzrostem obrotów handlowych z zagranicą, w coraz większym zakresie o poziomie cen żywności decydują czynniki o charakterze globalnym. Przyczyny utrzymującej się tendencji wzrostowej cen żywności leżą zarówno po stronie czynników popytowych, jak i podażowych. Jeśli chodzi o czynniki popytowe, to w związku z relatywnie silnym tempem wzrostu gospodarczego krajów rozwijających się (przede wszystkim Chin i Indii, Brazylii) i będącej jego wynikiem poprawą sytuacji dochodowej ludności tych krajów popyt na żywność wzrasta [Kwasek, Świetlik 2008]. Dodatkowo wzrost ten w wymiarze globalnym wzmacniają również zjawiska demograficzne (wzrost liczby ludności na świecie). Natomiast jeśli chodzi o czynniki podażowe, to należy odnotować niepokojący w ostatnich latach wzrost niekorzystnych dla produkcji rolnej zjawisk pogodowych. Anomalie pogodowe (susze, powodzie, wzrastająca średnia temperatura powietrza), wydatnie przyczyniają się do hamowania wzrostu produkcji rolnej na świecie. Innym istot-

Tabela 1. Poziom i dynamika nominalnych dochodów rozporządzalnych na osobę gospodarstw domowych z pierwszej grupy kwintylowej w Polsce w latach 2006-2010

Table 1. The level and growth rate of nominal per capita disposable income of households in the first quintile group in Poland in between 2006 and 2010

Wyszczególnienie/ Specification	Lata/Year				
	2006	2007	2008	2009	2010
Dochód rozporządzalny na osobę [zł]/ Disposable income per person [PLN]	274,44	316,23	352,48	369,6	409,69
Indeks dynamiki (rok poprzedni=100)/ Year-to-year growth index (previous year=100) [%]	x	115,2	111,5	104,9	110,8
Indeks dynamiki (2006=100) /Growth index (2006=100) [%]	100,0	115,2	128,4	134,7	149,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych GUS za lata 2006-2010
Source: author's calculations based on the households budget survey data, CSO, 2006-2010

Tabela 2. Indeksy dynamiki cen podstawowych grup towarów i usług konsumpcyjnych w Polsce za lata 2006-2010 i 1999-2003
Table 2. Price indices of main categories of consumer goods and services in Poland in the period 2006-2010 and 1999-2003

Grupa towarów i usług konsumpcyjnych/ Category of goods and services:	2010/2006		2003/1999	
	<i>i</i> [%]	<i>r</i>	<i>i</i> [%]	<i>r</i>
Żywność i napoje bezalkoholowe/ <i>Food and non-alcoholic beverages</i>	119,0	1,0	113,5	1,0
Napoje alkoholowe, wyroby tytoniowe i narkotyki/ <i>Alcoholic beverages, tobacco and narcotics</i>	126,6	1,4	112,7	0,9
Odzież i obuwie/ <i>Clothing and footwear</i>	76,8	-1,2	103,6	0,3
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii/ <i>Utilities</i>	127,9	1,5	134,4	2,5
Wyposażenie mieszkania/ <i>Household equipment and furnishings</i>	106,6	0,3	112,1	0,9
Zdrowie/ <i>Health care</i>	112,1	0,6	125,9	1,9
Transport/ <i>Transportation</i>	109,1	0,5	126,3	1,9
Łączność/ <i>Communication</i>	97,6	-0,1	108,2	0,6
Rekreacja i kultura/ <i>Recreation and leisure</i>	101,7	0,1	121,2	1,6
Edukacja/ <i>Education</i>	111,8	0,6	126,9	2,0
Restauracje i hotele/ <i>Restaurants and hotels</i>	119,1	1,0	119,3	1,4

Symbole: *i* – indeks cen, *r* – relacja procentowej zmiany cen danej grupy artykułów do procentowej zmiany cen żywności i napojów bezalkoholowych.

Symbols: *i* – price index, *r* – a ratio of category percentage price changes a to the percentage price changes of food and non-alcoholic beverages.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: author's calculations based on the CSO data

nym czynnikiem hamującym wzrost podaży żywności na rynku globalnym jest wzrost cen energii, który sprzyja wzrostowi popytu surowce rolne z przeznaczeniem na produkcję biopaliw (coraz większa część produkcji rolnej stanowi podaż surowców do produkcji biopaliw, ograniczając tym samym wzrost podaży żywności). Odzwierciedleniem tych zjawisk jest wzrost cen żywności w Polsce, przy czym tempo tego wzrostu w stosunku do cen pozostałych artykułów jest większe.

Tempo wzrostu dochodu rozporządzalnego w ujęciu nominalnych gospodarstw domowych pierwszej grupy kwintylowej w okresie 2006-2010 zrekompensowało wzrost cen towarów i usług konsumpcyjnych, zatem dochód realny tych gospodarstw wzrósł. Niemniej jednak w okresie poakcesyjnym żywność w stosunku do większości towarów i usług konsumpcyjnych stała się relatywnie droższa, gdyż tempo wzrostu cen żywności (poza wzrostem cen artykułów związanych z użytkowaniem mieszkania i nośnikami energii o także wzrostem cen napojów alkoholowych, wyrobów tytoniowych i narkotyków) było istotnie wyższe od tempa zmian cen pozostałych grup towarów i usług konsumpcyjnych. Świadczy o tym kształtowanie się wskaźnika *r* dla okresu 2010-2006, który przedstawia relację procentowej zmiany cen danej grupy artykułów do procentowej zmiany cen żywności i napojów bezalkoholowych. Dla znacznej większości grup artykułów wskaźnik dla okresu poakcesyjnego był niższy o 1, co znaczy, że wzrostowi cen żywności i napojów bezalkoholowych o 1%, towarzyszył w badanym okresie wzrost (a dla ujemnego wskaźnika – spadek cen) cen o mniej niż 1%. Jest to istotna zmiana relacji cenowych jaka nastąpiła po wejściu Polski do Unii Europejskiej. W okresie przedakcesyjnym obejmującym lata 1999-2003, jedynie dla trzech grupach artykułów tempo wzrostu cen był mniejsze niż wzrost cen żywności. W pozostałych grupach towarów i usług konsumpcyjnych ceny rosły szybciej niż wzrost ceny żywności.

W kontekście kształtowania się poziomu konsumpcji żywności oznacza to, że w okresie poakcesyjnym wystąpił efekt substytucyjny³ zmiany cen żywności, który działa w kierunku obniżenia poziomu konsumpcji żywności. Ponadto, efekt ten był relatywnie silniejszy w przypadku gospodarstw najmniej zamożnych, gdyż w ich przypadku udział żywności w koszyku konsumpcyjnym jest najwyższy. Niemniej jednak spadek spożycia żywności w tej grupie gospodarstw wywołany silnym efektem substytucyjnym jest rekompensowany silniejszym łącznym efektem dochodowym (dochody nominalnie wzrosły silniej niż ceny żywności). Zaobserwowane zjawisko może podtrzymywać polaryzację ilościowego spożycia

³ Zgodnie z tzw. tożsamością Slutskiego, efekt substytucyjny mierzy zmianę wielkości popytu w skutek zmiany ceny danego dobra przy niezmięniętej sile nabywczej konsumenta. Efekt dochodowy natomiast mierzy zmianę wielkości popytu wynikającą ze zmiany realnego poziomu dochodu w skutek zmiany ceny danego dobra, ale przy zachowaniu niezmięniętej relacji cen dóbr [Varian 2002]. W naszym przypadku poza klasycznym efektem dochodowym nastąpił jednocześnie wzrost dochodu w ujęciu nominalnym

żywności w gospodarstwach najmniej zamożnych w stosunku do gospodarstw najbogatszych, pomimo względnie jednakowego tempa wzrostu dochodów obu grup gospodarstw (o czym świadczy stabilny poziom współczynnika Giniego w okresie poakcesyjnym).

Wyniki badań

Zmiany w ilościowej konsumpcji żywności w badanej grupie gospodarstw w latach 2006-2010 miały różnokierunkowy charakter. Zmiany te były efektem jednoczesnego oddziaływania różnych czynników – dochodów, relacji cenowych, a także zmian w zakresie preferencji gospodarstw domowych.

Tabela 3. Zmiany spożycia żywności na osobę w gospodarstwach domowych pierwszej grupy kwintylowej w Polsce w latach 2006-2010 oraz relacja poziomu spożycia żywności w stosunku do gospodarstw piątej grupy kwintylowej

Table 3. Changes in food consumption per person in households of the first quintile group and the relationship between the food consumption level of the first and fifth quintile group in Poland between 2006 and 2010

Produkty/ Products	Indeksy dynamiki [%]/Index [%]					Q1/Q5 [%]*	
	2007	2008	2009	2010	2010/2006	2010	2006
Pieczywo i produkty zbożowe/ Bread and grain products:	95,3	97,2	97,1	97,3	87,5	98,1	96,9
– pieczywo/bread	94,6	96,3	96,2	96,3	84,4	111,2	110,3
– makaron/pasta	103,1	97,0	96,9	103,2	100,0	82,1	80,0
– mąka/flour	89,7	100,0	102,3	96,6	88,7	113,2	105,4
– wyroby ciałkarskie/cakes and cookies	110,8	104,9	95,3	102,4	113,5	46,2	39,4
Mięso/Meat:	100,5	105,9	97,9	100,9	105,0	75,4	71,7
– wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe/high quality cured meat products and sausages	120,7	111,4	102,6	100,0	137,9	43,0	33,0
Ryby/Fish:	108,3	111,5	96,6	100,0	116,7	44,4	38,1
– morskie i słodkowodne/sea and fresh-water fish	107,1	126,7	89,5	100,0	121,4	44,7	35,0
Mleko/Milk	93,2	97,3	97,5	99,1	87,6	100,0	95,7
Jogurty/Yogurt	133,3	108,3	107,7	114,3	177,8	37,2	28,6
Sery/Cheese	100,0	101,7	106,8	98,4	106,9	45,6	45,3
Śmietana i śmietanka/Craem and whipping cream	100,0	97,0	103,1	97,0	97,0	78,0	70,2
Jaja/Eggs	96,5	100,3	99,5	97,4	93,8	78,8	74,6
Oleje i pozostałe tłuszcze/Oils and fats	96,8	100,8	98,4	97,5	93,7	83,7	79,7
Owoce/Fruit:	96,7	108,3	112,7	85,9	101,4	42,0	39,1
– południowe/tropical and subtropical fruit	125,0	108,0	92,6	114,0	142,5	35,2	28,2
– orzechy i przetwory owocowe/nuts and processed fruit	120,0	116,7	100,0	100,0	140,0	25,0	20,0
Warzywa/Vegetables:	99,5	99,7	97,6	95,0	91,9	84,5	81,1
– ziemniaki/potatoes	100,5	97,9	95,3	94,9	89,0	121,3	109,1
– warzywa i grzyby/vegetables and mushrooms	98,0	102,1	100,9	94,0	94,8	63,1	61,3
– pomidory/tomatoes	98,3	105,3	98,3	84,7	86,2	46,3	47,9
– przetwory warzywne i grzybowe/ – processed vegetables and mushrooms	98,2	101,9	101,8	103,6	105,5	49,6	50,9
Cukier, dżem, miód/Sugar, jam, honey	97,6	103,1	98,2	97,5	96,4	87,4	78,2
Używki/Condiments	100,0	100,0	100,0	104,5	104,5	69,7	62,9
Wody mineralne i źródlane/ Mineral and spring waters	114,6	110,2	120,0	124,4	188,3	30,2	20,6
Soki owocowe i warzywne/ Fruit and vegetable juices	112,8	103,8	107,3	100,0	125,5	34,7	23,6

* Symbole: Q1/Q5 – procentowa relacja spożycia żywności w pierwszej grupie kwintylowej do spożycia w piątej grupie kwintylowej/Symbols: Q1/Q5 – the percentage ratio of food consumption in the first quintile to the consumption in the fifth quintile group.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS za lata 2006-2010

Source: own study based on households budget surveys CSO for the period 2006-2010

Mimo względnie niskiego poziomu dochodów tej grupy gospodarstw domowych, można zaobserwować zmiany w kierunku poprawy jakości konsumpcji żywności. W tym zakresie na uwagę zasługuje wzrost spożycia wędlin wysokogatunkowych i kielbas trwałych (o 38%), jogurtów (o 78%), owoców południowych (o 43%), wód mineralnych i źródlanych (najsilniejszy wzrost – o 88%) oraz soków owocowych i warzywnych (o 26%). Relatywnie wysokie tempo wzrostu spożycia tych grup artykułów wynika jednak z niskiego poziomu ich konsumpcji. Z punktu widzenia walorów zdrowotnych konsumowanej żywności negatywny charakter ma spadek spożycia przede wszystkim warzyw i mleka. Za to pozytywną zmianą w tym zakresie jest spadek konsumpcji cukru i tłuszczów.

Zasadniczo skala rozpiętości ilościowego spożycia w badanym okresie nieznacznie zmniejszyła się. Tempo tych zmian okazało się jednak niewystarczające do tego, by istotnie zbliżyć się do poziomu konsumpcji żywności w gospodarstwach o najwyższych dochodach (zwłaszcza w grupach artykułów żywnościowych o względnie dużych walorach smakowych i większej wartości odżywczej). Nadal w zakresie wielu artykułów żywnościowych ich konsumpcja w przeliczeniu na osobę w gospodarstwach domowych najbogatszych jest ponaddwukrotnie wyższa (nieco ponaddwukrotnie wyższa w przypadku wędlin wysokogatunkowych i kielbas trwałych, ryb, serów, owoców, pomidorów, natomiast trzykrotnie i więcej wyższa w przypadku wód mineralnych i źródlanych, soków owocowo-warzywnych, orzechów i przetworów owocowych). Poziom konsumpcji obu skrajnych grup dochodowych gospodarstw domowych jest zbliżony jedynie w grupie artykułów żywnościowych mniej wartościowych z punktu widzenia wartości odżywczej i walorów smakowych (ziemniaki, pieczywo, mąka – poziom konsumpcji wyższy w pierwszej grupie kwintylowej).

Wyrazem różnic jakościowych w zakresie konsumpcji żywności jest kształtowanie się relacji poziomu wydatków na żywność (na osobę) dwóch skrajnych dochodowych grup gospodarstw domowych. Relacja ta mimo zbliżonego tempa wzrostu dochodów obydwu grup dochodowych gospodarstw, w badanym okresie kształtowała się na stabilnym poziomie. Wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe gospodarstw pierwszej grupy kwintylowej stanowiły w całym okresie około 49,3-51,5% wydatków gospodarstw piątej grupy kwintylowej. Oznacza to, że pomimo nieznacznej poprawy w zakresie ilościowej konsumpcji żywności gospodarstw najmniej zamożnych w stosunku do gospodarstw najbogatszych, różnice jakościowe konsumowanej żywności utrzymywały się w badanym okresie. Z uwagi na fakt, że właściciele gospodarstw najzamożniejszych spożywają żywność w restauracjach i hotelach (a wydatki te nie są ujmowane są w grupie wydatków na żywność), a według badań poziom tych wydatków dla tej grupy gospodarstw istotnie wzrósł w badanym okresie (nominalny wzrost o około 71%), oznacza to, że poziom i jakość wyżywienia mimo wzrostu dochodów gospodarstw o najniższych dochodach w stosunku do gospodarstw najbogatszych, nie uległy poprawie.

Warto odnotować, że udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w wydatkach konsumpcyjnych ogółem badanej grupy gospodarstw zmniejszył się z 40,2% w 2006 r. do 36,3% w 2010 r. Biorąc po uwagę zaobserwowane zmiany w ilościowym spożyciu żywności, spadek tego udziału niekoniecznie jest wyrazem poprawy poziomu życia tej grupy gospodarstw, lecz jest efektem konieczności przeznaczenia większej części wydatków na inne grupy artykułów. Dowodem tego jest wzrost udziału wydatków związanych z użytkowaniem mieszkania i nośnikami energii (o prawie 2 p.p.), czyli wydatków o charakterze sztynnym (najsilniejszy wzrost cen tej grupy dóbr i usług w sytuacji sztynnego popytu, powoduje wzrost poziomu ich wydatków).

Wnioski

W latach 2006-2010 zmiany w zakresie ilościowego spożycia żywności w grupie gospodarstw o najniższych dochodach miały charakter różnokierunkowy. Spożycie wielu artykułów żywnościowych w tej grupie gospodarstw spadło mimo wzrostu realnego dochodu. W przypadku jednak dużej części artykułów ich spożycie w okresie poakcesyjnym wzrosło. W tym zakresie warto odnotować wzrost konsumpcji artykułów żywnościowych wyższej jakości. Zaobserwowano zmiany w spożyciu żywności o charakterze prozdrowotnym, polegające na wzroście spożycia ryb, jogurtów, wód mineralnych i źródlanych, soków owocowych i warzywnych, owoców (w szczególności południowych), przy jednoczesnym spadku konsumpcji tłuszczów i cukru. Ciągłe jednak poziom konsumpcji żywności, mimo zasadniczo pozytywnych zmian w strukturze spożycia w badanej grupie gospodarstw jest relatywnie niski w stosunku do gospodarstw o najwyższych dochodach, co oznacza utrzymywanie się zjawiska polaryzacji w zakresie konsumpcji żywności w Polsce.

Wzrost poziomu dochodów gospodarstw domowych, jaki miał miejsce w okresie poakcesyjnym, przy utrzymującym się poziomie nierówności dochodowych (stabilny poziom współczynnika Giniego), oznacza, że tempo wzrostu dochodów gospodarstw z różnych grup dochodowych było względnie jednokowe. Mogłoby to oznaczać, że w grupie gospodarstw domowych o najniższym poziomie dochodów i

względnie niskim poziomie zaspokojenia potrzeb żywnościowych, tempo wzrostu konsumpcji żywności będzie istotnie wyższe w stosunku do gospodarstw najuboższych. Tymczasem jak wynika z powyższych badań skala rozpiętości w zakresie konsumpcji wielu podstawowych grup artykułów żywności nie zmieniła się istotnie (choć warto odnotować nieznaczny jej spadek). Wśród przyczyn utrzymującej się polaryzacji w zakresie konsumpcji żywności należy wskazać przede wszystkim efekt substytucyjny zmiany relacji cen żywności w stosunku do cen ogółu pozostałych dóbr i usług konsumpcyjnych (żywność stała się w stosunku do tych dóbr relatywnie droższa w okresie poakcesyjnym). Ponadto, istotny wzrost cen dotyczył także innej grupy artykułów konsumpcyjnych o sztywnym popycie (użytkowanie mieszkania i nośniki energii), co przełożyło się na wzrost wydatków tej grupy i istotnie obciążyło budżet gospodarstw domowych najmniej zamożnych, które zmuszone zostały niejako do ograniczenia spożycia wielu grup artykułów żywnościowych. Z tej przyczyny m.in. spadł udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w wydatkach ogółem badanej grupy gospodarstw. Niemniej jednak w przypadku tej grupy gospodarstw spadek udziału wydatków na żywność wynikał nie tyle z poprawy jakości życia, ile z konieczności rezygnacji konsumpcji (lub ograniczania jej wzrostu) wielu grup artykułów żywnościowych. Oznacza to, że nadal w badanej grupie gospodarstw istnieje relatywnie duży zakres niezrealizowanych potrzeb w zakresie konsumpcji żywności, mimo iż dochody tej grupy gospodarstw w badanym okresie wzrosły w ujęciu realnym.

Literatura

- Budżety gospodarstw domowych za lata 2006-2010, GUS, Warszawa.
- Czyżewski A.** 2007: Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora rolnego. [W:] Uniwersalia polityki rolnej w gospodarce rynkowej. Ujęcie makro- i mikroekonomiczne (red. A. Czyżewski). Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, 15.
- Diagnoza Społeczna 2003: Tablice wynikowe. Rada Monitoringu Społecznego. [www.diagnoza.com].
- Gutkowska K., Ozimek I.** 2005: Wybrane aspekty zachowań konsumentów na rynku żywności – kryteria różnicowania. Wyd. SGGW, Warszawa, 20.
- Kramer J.** 1997: Konsumpcja w gospodarce rynkowej. PWE, Warszawa, 14.
- Kwasek M., Świetlik K.** 2008: Popyt na żywność. [W:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2008 roku (red. A. Kowalski). IERiGŻ-PiB, Warszawa, 140.
- Sojkin B.** 1994: Determinanty konsumpcji żywności. Analiza hierarchiczna, *Prace habilitacyjne, Zeszyty Naukowe* seria II z. 135, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, 96.
- Roczniki Statystyczne Rzeczypospolitej Polskiej za lata 1999-2010. GUS, Warszawa.
- Varian H.R.** 2002: Mikroekonomia. Kurs średni – ujęcie nowoczesne. PWN, Warszawa, 163-180.

Summary

The article examines the food consumption in the lowest-income households in Poland after the European Union accession. The assessment of food consumption was made in relation to the consumption of the highest income households. The article argues that the changes in the consumption level of selected household group are insignificant. There is still a relatively wide variation in the consumption level among households with the highest and lowest income.

Adres do korespondencji:

mgr Marek Gałązka
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy
ul. Piotrowskiego 12-14
85-098 Bydgoszcz
tel. (52) 303 22 00
e-mail: marek.galazka@interia.pl